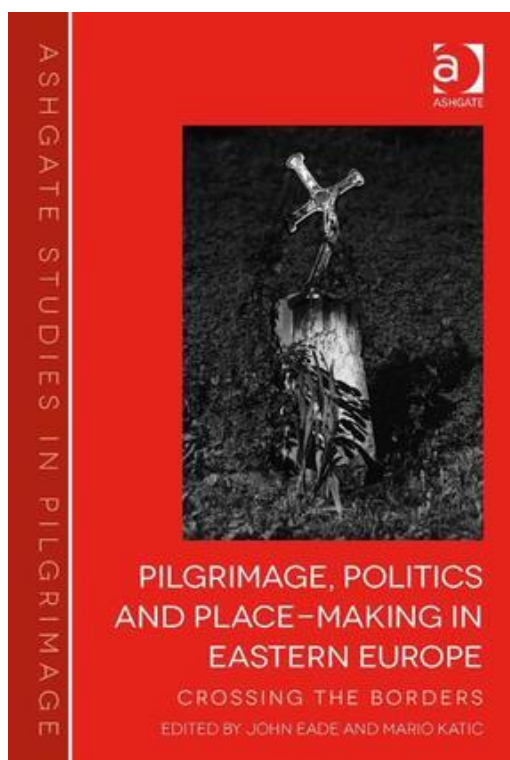

Recenzja

Anna Duda

Pilgrimage, Politics and Place-Making in Eastern Europe. Crossing the Borders

Tytuł: Pilgrimage, Politics and Place-Making in Eastern Europe. Crossing the Borders

Autor: red. John Eade i Mario Katić

Wydawnictwo: ASHGATE

Rok wydania: 2014

Liczba stron: 187

ISBN: 9781472415929

Biorąc pod uwagę rodzący się, w ramach studiów nad dziedzictwem dyskurs, który zakłada, że miejsce i znaczenie przestrzeni jest ciągle i na nowo negocjowane, monografia „Pilgrimage, Politics and Place-Making in Eastern Europe. Crossing the Borders” pod red. Johna Eada i Mario Katića jest niewątpliwie interesującą pozycją. Reinterpretacja miejsc będących polem ciągłych dyskusji i negocjacji na gruncie polityki i religii, okazuje się, z antropologicznego punktu widzenia nieocenionym narzędziem uniwersalnego opisu rzeczywistości. Dodatkową wartość w procesie

nadawania znaczenia miejscu wnosi niewątpliwie sam człowiek, w tej konkretnej monografii pojawiający się w postaci pielgrzyma lub turysty.

Książka jest owocem międzynarodowej konferencji z 2012 r., która odbyła się w Zadarze, w Chorwacji. Jak podkreślają we wstępie redaktorzy, obok tematu przewodniego, jednym z głównych celów spotkania była próba ukazania zachodnioeuropejskim naukowcom długoletniej tradycji badań z zakresu etnologii i folklorystyki w ośrodkach akademickich krajów byłego (lub znajdujących się w orbicie wpływów) Związku Radzieckiego. Tym samym jest to największy atut lektury. W monografii zgromadzone zostały teksty autorów z różnych krajów, głównie pochodzących z Europy Środkowo-Wschodniej. Odmienne kulturowo spojrzenie antropologiczne na relację polityka-religia-przestrzeń zdecydowanie świadczy o nowatorskiej wartości pracy.

Monografia została podzielona na trzy części: Part I - Creating new and reclaiming old religious homes, Part II - Inter-religious dialogue and intra-religious competition, Part III - Reconstructing religious and secular space.

W części pierwszej artykuł Mario Katića „From the Chapel on the Hill to National Shrine: Creating a Pilgrimage ‘Home’ for Bosnian Croats” ukazuje, jak wraz ze zmieniającą się przestrzenią zmienia się jej istota i znaczenie. Podjęty przez autora temat ukazuje pielgrzymkę nie tyle jako podróż do miejsca/obrazu świętego, ile formę resentymentu - powrót utraconej ojczyzny. Opisane przez autora Kondžilo to przede wszystkim miejsce będące symbolem solidarności bośniackich Chorwatów, gdzie pielgrzymka jest nierzadko pretekstem do spotkania osób o podobnym bagażu życiowym. Podobną tematykę w swym artykule „Pilgrimages to Gökçeada (Imvros), Religious Tourism or a Way to Reclaim the

Homeland?” podejmuje również Giorgos Tsimouris. Opisany tu został przypadek tureckiej wyspy Imvros, należącej dawniej do Grecji. O ile Mario Katić opisuje ewolucję miejsca, bardziej w stronę tzw. parku pamięci, o tyle autor drugiego artykułu, obok podejścia pielgrzymów, opartego na resentymencie, zwraca uwagę na postępujący proces turystyfikacji miejsca.

Część druga zawiera dwa artykuły: „Pilgrimage Site Beyond Politics: Experience of the Sacred and Inter-religious Dialogue in Bośnia” Marijany Belaj i Zvonko Martić oraz “Competing Sacred Places: Making and Remaking of National Shrines in Contemporary Poland” Anna Niedźwiedz.

Do opisu dialogu międzyreligijnego autorom pierwszego tekstu posłużył przypadek katolickiej świątyni, dzielonej wraz z muzułmanami w Olovo (Bośnia i Hercegowina). Pomimo, że dziś jest to miejsce funkcjonujące głównie na płaszczyźnie lokalnej, dawniej było punktem zainteresowania pielgrzymów, z całego Półwyspu Bałkańskiego. Autor odwołując się do różnych form dialogu międzyreligijnego opisuje sposób funkcjonowania świątyni oraz zachowanie wyznawców kultu maryjnego. Analiza przeszłych oraz teraźniejszych relacji międzykulturowych w Olovo została przeprowadzona na trzech poziomach: *dialogue of life* (dialog życia – koegzystencja w warunkach ogólnego poszanowania i współdzielenia świętej przestrzeni), *dialogue of deeds* (dialog potrzeb – współpraca na rzecz dobra ogólnego), *dialogue of religious experience* (dialog religijnego doświadczenia – próba zrozumienia doświadczenia i praktyk innych religii).

Dialog, jednak już nie międzyreligijny, a wewnątrz-religijny kontynuuje w swym artykule polska badaczka. Tekst jest antropologicznym spojrzeniem na dwie, najbardziej znane świątynie w Polsce: Sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej na Jasnej Górze oraz Sanktuarium Maryjne w Licheniu. Autorka poprzez zarysowanie historii i znaczenia najważniejszych, pielgrzymich destynacji wskazuje na tendencję tzw. „megalomanii narodowej”, która pojawiła się w trakcie post-komunistycznej transformacji. Na szczególną uwagę zasługuje podjęty problem „lichenizacji” Jasnej Góry, jak też innych przestrzeni, będących miejscem kultu religijnego. Można się pokusić o stwierdzenie, że naiwny, monumentalny, często kiczowaty styl, który narodził się po upadku komunizmu, w wielu przypadkach ma większe znaczenie, niż ciężar historyczny i tradycja religijna miejsca.

Na część trzecią monografii składają się m.in. dwa artykuły dotyczące Albanii, którą komuniści po II wojnie światowej chcieli przekształcić w państwo ateistyczne. Konstantinos Giakoumis w swoim tekście „From Religious to Secular and Back Again: Christian Pilgrimage Space in Albania” ukazuje sposób sekularyzacji miejsc kultu religijnego w dobie komunizmu, a tym samym zmiany jakie nastąpiły na gruncie odbywanych pielgrzymek. Ponadto autor zwraca również uwagę na ponowną reinterpretację tych przestrzeni w epoce postkomunistycznej, w której nastąpiło odrodzenie wartości chrześcijańskich. Drugi artykuł pt. „Secular Journeys, Sacred Places: Pilgrimage and Home-making in the Himarë/ Himara Area of Southern Albania” Nataša Gregorič Bona porusza również kwestie oscylujące wokół wielokulturowości oraz chęci powrotu do dawnych domów greckich emigrantów. Autor ortodoksyjne pielgrzymki do Stavridi, związane ze Świętem Wniebowzięcia interpretuje również w kontekście pielgrzymek zsekularyzowanych, gdzie nadrzędnym celem emigrantów jest zwiedzanie miejsc ich wspomnień. Podobnie artykuł „Sterilization and Re-sacralization of the Places of Secular Pilgrimage: Moving Monuments, Meanings and Crowds in Estonia” Polina Tšrkassowa, wskazuje na kwestie semiotyczne w kontekście zsekularyzowanych pielgrzymek. Przykład Pomnika Nieznanego Żołnierza w Talinie ukazuje wzajemne powiązania nie tylko pomiędzy polityką a pielgrzymką, ale również pamięcią osób bezpośrednio lub pośrednio z nim związanych.

Niejednoznaczność religijna odwiedzanych – wielokulturowych oraz postkomunistycznych przestrzeni Europy Środkowo-Wschodniej, niewątpliwie odsłania ciekawy horyzont badawczy. Pielgrzymka, we współczesnym tego słowa znaczeniu jest

zjawiskiem, szczególnie interesującym z punktu widzenia zarówno antropologii turystyki, jak i studiów nad dziedzictwem (*heritage studies*), czy też studiów nad pamięcią (*memory studies*). Tym samym monografia „Pilgrimage, politics and place-making in Eastern Europe” pod red. Johna Eada i Mario Katića ukazuje, w jaki sposób budowane są narracje miejsc, w których przenikają się czynniki religijno-polityczne oraz jak bardzo „pielgrzymi” mogą służyć jako pomoc we właściwym odczytaniu tych miejsc.